

udgave med dens kommentarer, en sammenligning med et af de vigtigste forbilleder, Stephen Langton, en publicering af dennes hidtil utrykte *Quaestiones* (Cahiers 49) og en dybtgående undersøgelse af Anders Sunesens kilder til Hexaëmeron (Cahiers 50) berettiger Steen Ebbesens og Lars Mortensens konklusion: Hexaëmeron er henvendt til læsere der på forhånd kendte disputationsteknikken og de vigtigste dogmatiske emner. At sådanne læsere især var at finde i Paris er evident – både Stephen Langton og Anders Sunesen underviste der i 1180-erne og begyndelsen af 1190-erne – og Hexaëmeron har kunnet fungere som en forholdsvis kortfattet og tilgængelig oversigt over en del af teologien.

Et andet spørgsmål er om værket i den form det er overleveret, er blevet til omkring 1190 i undervisningssituationen eller repræsenterer et senere stadium, f.eks. da Anders Sunesen havde opgivet sit ærkebispesæde i 1223 og ønskede at fastholde sin ungdoms lærdom, hovedpunkterne af sine studier, til brug for sig selv og de få i Danmark der havde forudsætninger for at kapere dem. Alle påviste forlæg synes at være ældre end 1190.

Inge Skovgaard-Petersen

HENRIK LUNDBAK: ...Såfremt som vi skulle være deres lydige borgere.

Rådene i København og Malmø 1516–1536 og deres politiske virksomhed i det feudale samfund. Odense University Studies in History and Social Sciences vol. 88. Odense Universitetsforlag, 1985. 248 s.

Henrik Lundbaks bog handler om rådene i København og Malmø og disses politiske virke fra 1516 til 1536. Størsteparten af hans afhandling er en detaljeret og yderst grundig analyse af rådernes sociale baggrund, af deres sammensætning, af deres forhold til stat og kirke, af deres indbyrdes forhold, af deres forskellige politik med Malmø-råderne som de radikale og københavnernes som de moderate, der skal presses nedefra for at gå ind i den oprørske proces, som kulminerede i borgerkrigen 1534–36.

Det er et kolossalt materiale, Henrik Lundbak fremlægger. Vor viden om Malmø og København i det anførte tidsrum bliver kraftigt udvidet, selv om det som følge af en noget tung stil, hvor stort ikke skilles fra småt, kan være vanskeligt at fange den røde tråd i fremstillingen – ja, man får faktisk for meget at vide!

De empiriske afsnit, der suppleres af et omfattende bilagsmateriale

med tabeller, kurver og oplysninger om de enkelte rådmænds sociale og handelsmæssige relationer, er indrammet af en indledning (s. 9–14) og en konklusion (s. 146–51), der tilsammen har til formål at sætte undersøgelsen ind i et større teoretisk og historisk perspektiv.

Henrik Lundbak er inspireret af, men samtidig kritisk over for den østtyske reformationshistoriske tradition, der gør de tyske bondekrige til en 'tidligt-borgerlig revolution'. Han placerer sig i den tradition, der opfatter de store klassekampe i begyndelsen af 1500-tallet som først og fremmest et opgør *inden for* det feudale samfunds rammer.

Han advarer desuden imod den vulgærmaterialistiske opfattelse, der siger, at fænomenerne i samfundets basis umiddelbart genspejles i den politiske og ideologiske overbygning, og som glemmer, at overbygningen ikke alene virker tilbage på basis, men også rummer sine egne indre relativt autonome modsætninger. Han understreger således, at »tilkæmpelsen af politisk magt og indflydelse bliver et selvstændigt mål på linie med varetagelsen af materielle interesser«, og han vender sig mod forestillinger om, at samtidens religiøse tankegang blot var en ydre fernis, nærmest et rent påskud for de forskellige klasser, når de formulerede sig i forhold til de reformatoriske modsætninger.

Spørgsmålet er så, om Henrik Lundbak går for vidt i sin autonomisering af overbygningen, når han videre skriver: »Hvordan interessesammenstødene i forhold til andre klasser opfattes og vurderes, vil være afhængigt af den i samfundet accepterede ideologi, og klassekampens mål vil blive formuleret *inden for* rammerne af den«. (Jvf. s. 11–12, min udh.)

Henrik Lundbak kan naturligvis med rette hævde, at der næppe i 1520'erne og 1530'erne fandtes nogen, som drømte om at formulere sig uden for det religiøse tankeunivers, men defineres en herskende og en oprørske udlægning af kristendommen begge som liggende *inden for* rammerne af den i samfundet accepterede ideologi, bliver begrebet ideologi så bredt, at det bliver tomt og uinstrumentelt. Og dertil kommer så det paradoksale, at Henrik Lundbak med denne brede definition i virkeligheden kommer til at modsige sin egen rigtige konstatering, at den ideologiske overbygning ikke mekanisk genspejler basis. For er det kun muligt at formulere sig *inden for* den i samfundet accepterede ideologi, betyder det jo, at de idéer, der dukker op i tiden, faktisk blot reflekterer det givne samfund, de er overbygning over.

Det skal da også bemærkes, at Henrik Lundbak ikke selv er i stand til at fastholde sin '*inden-for*'-formulering, idet han andetsteds taler om »den evangeliske ideologi« (s. 14), der nødvendigvis må kunne adskilles fra en anden, fx. den katolske ideologi. Det er da også kun gennem adskillelsen og modstillingen af indbyrdes stridende ideologiske retnin-

ger, at reformationsrøret bliver forståeligt og kan relateres til klassemod-sætningerne.

Henrik Lundbaks uklarhed omkring ideologibegrebet kommer imid-lertid ikke til at spille nogen væsentlig rolle for de empiriske kapitlers vedkommende, eftersom disse kun sporadisk berører de ideologiske spørgsmål. Men uklarheden i begrebsapparatet får indflydelse på konklusionen, hvor hele problemstillingen atter dukker op i den mere generelle diskussion om reformationens hele placering i forhold til det feudale samfunds grundstruktur.

Henrik Lundbak mener, at der rigtignok »tegner sig en progressiv tendens bag reformationen og de dermed forbundne uroligheder«. Og han fortsætter: »Der er tale om en kvalitativ ændring af feudalsamfundet og en udvikling fremad i den proces, der skulle vise sig at lede til kapitalisme, men det bagvedliggende pres for forandring må forklares *alene* ud fra det feudale samfunds modsætninger«. (s. 151, min udh.)

Ligesom ideologien i Henrik Lundbaks første definition af den bliver en lukket totalitet, bliver hele det feudale samfund en sådan lukket størrelse i den just citerede forklaringsmodel. Spørgsmålet er, om modellen er holdbar? Kan presset for forandringer i begyndelsen af 1500-tallet alene forklares ud fra det feudale samfunds egne indre modsætninger? Eller var der netop i bysamfundene så stærke kim til en kapitalistisk udvikling, at disse også må medtages i en forklaring på det, der skete? Eksisterer der ikke en fare for, at man vender den forkætrede østtyske 'frühbürgerliche Revolution' så meget på hovedet, at man helt overser disse spæde og spontane kapitalistiske tendenser?

Henrik Lundbak skildrer selv i sit kapitel om rådmændenes klassetil-hørsforhold (s. 21–30) de toneangivende købmænd som relativt velbeslå-ede og økonomisk selvstændige. Og når Henrik Lundbak arbejder ud fra en erklæret historisk materialistisk indfaldsvinkel, vil det næppe være urimeligt at henvise til Marx' konstatering, at købmandskapitalen er »den historisk ældste frie eksistensform for kapital«, og at denne kapital alle vegne virker »mere eller mindre opløsende på de oprindelige ordninger af produktionen, som i alle deres forskellige former hovedsage- lig har været indstillet på brugsværdi« (Jvf. K. Marx: Kapitalen, III, 2, s. 424–32, Kbh. 1972).

Måske er det netop den manglende medtænken af de spontant antif feudale træk ved købmandskapitalen, der er årsagen til, at Henrik Lundbaks teoretiske indledende og afsluttende kapitler ikke rigtig har forbindelse til de empirisk prægede mellemkapitler. Og det er ærgerligt, eftersom hans grundige analyse af de malmø'ske og københavnske råds politisk-taktiske manøvrer netop ved at medtænke købmandskapitalens

spontane antifeudale karakter ville have givet afhandlingens empiriske kapitler perspektiv.

For at forebygge enhver misforståelse skal det i forlængelse af dette kritiske suk tilføjes, at naturligvis var repræsentanterne for 'den frie kapital' i 1500-tallets Danmark så svage i forhold til det hele økonomiske og politiske system, at den kamp, de førte, ikke havde den fjerneste chance for at lede til skabelsen af etablerede kapitalistiske produktionsrelationer, der ændrede på samfundets væsenstræk. Ja, set i det lange historiske perspektiv var det faktisk landbrugssektoren, der i sidste ende overhalede handelskapitalen indenom, da den kapitalistiske udvikling for alvor slog igennem i begyndelsen af 1800-tallet.

Men det er ikke *betingelserne* eller endsige *succes'en*, der be- eller afkræfter, om der findes social-økonomiske enklaver for 'den frie kapital', og som får dens repræsentanter til at søge alle mulige udveje for at konsolidere denne kapital eksistens. En af pointerne er jo netop, at købmandspolitikernes opportunistiske optræden i høj grad lader sig forklare ud fra, at de repræsenterer en fri kapital, der søger støtte dér, hvor den kan hentes, så længe den ikke kan skaffe sig hele magten. Det forklarer alliancen med Christian 2., forestillingerne om at skaffe købstæderne en nærmest fri og uafhængig rigsstatsstatus, støtten til den unge enevælde og senere alliancen med bønderne mod selvsamme enevælde i 1800-tallet. Alle disse skiftende politiske machinationer demonstrerer købmandskapitalens bestræbelser på at sikre sig videst mulig uafhængighed af den dominerende feudale struktur, selv når købmandsklassen ikke i praksis opnår denne uafhængighed.

Både Malmøs og Københavns handlemåder i den periode, Henrik Lundbak har skildret, bliver således langt mere gennemsigtige og forklarlige, hvis modsætningen mellem 'den frie kapital' på den ene side og feudalismen på den anden erkendes som et centralt element i det »bagvedliggende pres for forandring«, dvs. hvis man ikke med vold og magt vil forklare handelsborgerskabets optræden »alene ud fra det feudale samfunds modsætninger«.

Benito Scocozza

LARS TVEDE-JENSEN. Jylland i oprør. Skipper Clement-fejden 1534. Århus. Historisk Revy. 1985. 119 s.

Det jyske bondeoprør er næsten udelukkende blevet skildret som en del af Grevens Fejde inden for det traditionelle syn på denne med vægten på de